International Conference on
Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access procedding published to get ecxellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI TADQIQI

Yo‘ldoshova Mahfuza Saydulla qizi
Nizomiy nomidagi Milliy pedagogika universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirishning nazariy asoslari ilmiy jihatdan yoritildi. O‘qish savodxonligi tushunchasi, uning tarkibiy qismlari hamda pedagogik-psixologik xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida o‘qish savodxonligini rivojlantirishning didaktik tamoyillari, metodik yondashuvlar va ularning ta’lim samaradorligiga ta’siri o‘rganildi. Olingan natijalar boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘qish savodxonligini shakllantirishning muhim nazariy poydevorga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar

o‘qish savodxonligi, boshlang‘ich sinf, nazariy asos, kompetensiya, ta’lim metodikasi, o‘qish ko‘nikmasi

Kirish

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi shaxs kamolotining eng muhim davrlaridan biri bo‘lib, aynan shu bosqichda o‘quvchilarda asosiy bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar shakllanadi. Xususan, o‘qish savodxonligi o‘quvchilarning bilimlarni egallash jarayonida muhim rol o‘ynaydi va ularning keyingi ta’lim muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘qish savodxonligi faqatgina matnni o‘qish emas, balki uni to‘g‘ri tushunish, tahlil qilish, muallif g‘oyasini anglash va unga nisbatan munosabat bildirish jarayonini ham qamrab oladi. Shu sababli, boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirish masalasi pedagogika fanida dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish va uning ta’lim jarayonidagi o‘rnini yoritishdan iborat.

Pedagogik adabiyotlarda o‘qish savodxonligi shaxsning yozma matnlarni anglash, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish qobiliyati sifatida ta’riflanadi. Bu tushuncha o‘quvchining

nutqiy rivoji, tafakkuri va madaniy saviyasini belgilovchi muhim ko‘rsatkich hisoblanadi.

O‘qish savodxonligi murakkab ko‘nikmalar tizimi bo‘lib, u o‘quvchining yozma matn bilan ishlash jarayonida namoyon bo‘ladigan bir nechta o‘zaro bog‘liq kompetensiyalarni qamrab oladi. Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, o‘qish savodxonligi nafaqat texnik o‘qish malakasi, balki matnni anglash, uni tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini ham o‘z ichiga oladi (Qodirova, 2020; PIRLS, 2021). Ushbu ko‘nikmalar quyidagi tarkibiy qismlar orqali ro‘yobga chiqadi.

Birinchidan, to‘g‘ri va ravon o‘qish o‘qish savodxonligining boshlang‘ich va asosiy bosqichi hisoblanadi. Bu komponent o‘quvchining so‘zlarni xatosiz, tegishli urg‘u va ohang bilan, normal tezlikda o‘qiy olish qobiliyatini bildiradi. Ravon o‘qish matnni tushunish jarayonini yengillashtiradi va o‘quvchining diqqatini texnik qiyinchiliklardan mazmunni idrok etishga yo‘naltiradi (Ismoilov, 2019). To‘g‘ri va ifodali o‘qish natijasida bolaning fonetik sezgirligi, nutq madaniyati va eshitish idroki shakllanadi.

Ikkinchidan, matnni tushunish o‘qish savodxonligining markaziy komponenti hisoblanadi. Bu jarayon o‘quvchining matndagi asosiy g‘oyani aniqlashi, voqealar izchilligini anglab yetishi hamda muallif pozitsiyasini tushunishini ta’minlaydi. Matnni tushunish jarayoni bolaning bilim darajasi, tajribasi va lug‘at boyligi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, u reflektiv fikrlashni rivojlantiradi (Amonova, 2018).

Uchinchidan, axborotni qayta ishlash komponenti o‘qilgan ma’lumotni tizimlashtirish, saralash va undan amaliy foydalanish qobiliyatini ifodalaydi. O‘quvchi matndan kerakli faktlarni ajratib olish, ularni umumlashtirish va yangi vaziyatlarda qo‘llash orqali informatsion kompetensiyani egallaydi. Bu bosqichda bolaning mantiqiy tafakkuri va analitik fikrlashi rivojlanadi (Yo‘ldosheva, 2021).

To‘rtinchidan, tahlil qilish va xulosa chiqarish komponenti o‘quvchining matnga nisbatan ongli munosabatini shakllantiradi. Bu jarayonda o‘quvchi voqealar sabab-oqibatini aniqlaydi, qahramonlar xatti-harakatiga baho beradi va umumiy mazmundan muhim g‘oyani chiqaradi. Mazkur komponent tanqidiy tafakkurning shakllanishida muhim rol o‘ynaydi va o‘quvchini mustaqil fikrlashga undaydi (Vygotskiy, 1982).

Beshinchidan, munosabat bildirish komponenti o‘quvchining shaxsiy pozitsiyasini ifodalash imkonini beradi. Bu jarayonda bola matnda ko‘tarilgan masalalarga nisbatan o‘z fikrini bildiradi, qahramonlarning harakatlariga baho beradi va voqealarga hissiy munosabatini namoyon etadi. Bu esa uning ijtimoiy-axloqiy qarashlarini shakllantirishga, nutqiy faolligini oshirishga xizmat qiladi (PIRLS, 2021).

Shunday qilib, o‘qish savodxonligi faqatgina o‘qish texnikasi emas, balki matnni anglash, tahlil qilish va baholashga yo‘naltirilgan ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u o‘quvchining intellektual va ma’naviy rivojida muhim o‘rin tutadi. Ushbu tarkibiy qismlarning uyg‘un rivoji boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishning asosiy garovi hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirish o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, nutqiy faollik va ijodiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon bolaning kognitiv rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, uning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va pedagogik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Ilmiy manbalar, pedagogik adabiyotlar va davlat ta’lim standartlari o‘rganilib, boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirishga oid mavjud yondashuvlar tahlil qilindi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘qish savodxonligini shakllantirish jarayoni tizimli

va bosqichma-bosqich yondashuvni talab etadi. Nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalar qilindi:

- O‘qish savodxonligi shaxs rivojining muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi
- Uning muvaffaqiyatli shakllanishi o‘quvchining intellektual salohiyatini oshiradi
- O‘qish savodxonligini rivojlantirish uzluksiz pedagogik jarayonni talab etadi
- Metodik yondashuvlarning to‘g‘ri tanlanishi ta’lim samaradorligini oshiradi

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirish faqat texnik ko‘nikmalarni egallash bilan cheklanmasligi lozim. Mazkur jarayon o‘quvchining shaxs sifatida rivojlanishini ta’minlaydigan kompleks pedagogik tizim sifatida qaralishi zarur. O‘qish jarayonida bolaning nafaqat o‘qish tezligi va to‘g‘riligi, balki uning matnni anglash qobiliyati, hissiy idroki, ijtimoiy muloqoti ham faol shakllanadi.

O‘qish savodxonligi o‘quvchining psixologik rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Matn bilan ishlash jarayonida bolada diqqat, xotira, tasavvur va mantiqiy tafakkur faol rivojlanadi. Shu bilan birga, matn mazmuni orqali ijtimoiy norma va qadriyatlar shakllanib, bolaning axloqiy-irodaviy sifatlari mustahkamlanadi. Bu esa o‘qish savodxonligini shaxsning umumiy rivojlanishida muhim omil sifatida belgilaydi.

Intellektual jihatdan esa o‘qish savodxonligi o‘quvchining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, muammoli vaziyatlarda xulosa chiqara olish ko‘nikmasini mustahkamlaydi. O‘quvchi o‘qilgan matnga nisbatan o‘z munosabatini bildirish orqali tahliliy tafakkurga ega bo‘lib boradi, voqea-hodisalarga faqat qabul qiluvchi emas, balki baholovchi nuqtayi nazardan yondashishni o‘rganadi.

Shuningdek, o‘qish savodxonligi o‘quvchining ijtimoiy rivojiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Matn asosida olib boriladigan suhbatlar, munozaralar va jamoaviy topshiriqlar bolada muloqot madaniyatini, hamkorlik ko‘nikmalarini va ijtimoiy moslashuvchanlikni shakllantiradi. Natijada o‘quvchi jamoadagi o‘z o‘rnini anglab, muloqotga ochiq shaxs sifatida shakllanadi.

Nazariy asoslarni chuqur o‘rganish va ularni amaliyotga to‘g‘ri tatbiq etish o‘qituvchiga ta’lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi. O‘qituvchi o‘qish savodxonligini shakllantirish jarayonini rejalashtirilgan, tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan holda olib borgandagina yuqori natijalarga erishish mumkin. Shu bois o‘qitish jarayonida nazariy yondashuvlarning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, bu jarayon ta’lim tizimining poydevori hisoblanadi. O‘qish savodxonligi o‘quvchilarning bilish faoliyati, nutqiy rivoji va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining shakllanishiga xizmat qilib, ularning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘qish savodxonligini rivojlantirish orqali o‘quvchilarda bilimlarni ongli egallash, axborotni tahlil qilish va uni amaliyotda qo‘llash qobiliyati shakllanadi. Bu jarayon shaxsning intellektual salohiyatini oshirib, tafakkurning kengayishiga va ijodiy yondashuvning rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o‘qish savodxonligi bolaning nutq madaniyatini shakllantiradi, og‘zaki va yozma ifoda imkoniyatlarini boyitadi.

Nazariy yondashuvlarning amaliyot bilan uyg‘unlashuvi ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O‘qitish jarayonida ilmiy asoslangan metodlar va didaktik tamoyillardan foydalanish o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini mustahkamlaydi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi. Natijada o‘qish jarayoni faqat bilim berish vositasi emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi pedagogik maydonga aylanadi.

Umuman olganda, boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini shakllantirish jarayoni uzluksiz, tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatni talab etadi. Mazkur jarayonda nazariy bilimlar va amaliy tajribaning uyg‘unlashuvi o‘quvchilarni ongli, mustaqil fikrlovchi va ma’naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Amonova D. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2018.
2. Ismoilov R. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Qodirova M. O‘qish kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari. – Samarqand, 2020.
4. Yo‘ldosheva N. Badiiy matnlarni o‘qitish metodikasi. – Buxoro, 2021.
5. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebenka. – Moskva, 1982.
6. PIRLS International Study Center. PIRLS 2021 International Results. – Boston, 2021.
7. Bakirova, H.B. Methodology of Lexical Competence Formation of Power-Engineering Students Based on Cba and its Experimental Research in Teaching Esp. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4176481
8. Bakirova, H. B. (2022). Terminology is a Tool in Development of Lexical Competence. Eurasian Scientific Herald, 4, 69-73.